

PEER REVIEWED

Detentie en vaderschap

Een scoping review

Angela Verhagen, Janine Janssen & Bart Claes*

1. Introductie

Detentie en vaderschap is een onderwerp dat weinig belangstelling krijgt in beleid, praktijk en onderzoek. Dit terwijl we te maken hebben met een grote groep vaders en kinderen die geconfronteerd worden met een moeilijke situatie. Wat weten we eigenlijk over beiden? Van de gedetineerde mannen blijkt uit onderzoek van het Prison Project dat ongeveer de helft van hen één of meerdere kinderen heeft.¹ Indien doorgerekend naar het gemiddelde geboortecijfer beredeneert de Universiteit van Leiden dat het op jaarbasis om minimaal 25.000 kinderen gaat. Harde cijfers ontbreken echter, omdat nergens op systematische wijze wordt geregistreerd welke gedetineerde burger kinderen heeft. De Kinderombudsman² en het Expertisecentrum K I N D, Ouder en Detentie³ pleiten al langer voor een betere registratie, zodat betrokkenen betere hulp en ondersteuning krijgen. Onderzoek stelt dat de detentie van een vader een negatieve invloed kan hebben op het huidige en toekomstige welzijn van deze vaders en hun kinderen. Voor vaders geldt bijvoorbeeld een groter risico op recidive als hun vaderrol afneemt. Kinderen ervaren mogelijk een groot aantal problemen, zoals schooluitval, drugsgebruik, latere werkloosheid en een vroegtijdige dood. Op de langere termijn hebben deze kinderen driemaal meer kans om antisociaal en delinquent gedrag te vertonen en een tweemaal groter risico om psychiatrische problematiek te ontwikkelen.

De Raad van Europa erkent dat de detentie van een ouder, meestal de vader, vaak gepaard gaat met diverse problemen. In 2018 heeft de Raad daarom voor het eerst in zijn bestaansgeschiedenis een aanbevelingsrapport over detentie en ouderschap opgesteld. In 56 deelaanbevelingen pleit de Raad ervoor dat zijn lidstaten op meer

* Drs. A. Verhagen is docentonderzoeker bij het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool. Zij werkt aan een proefschrift over de vader-kindrelatie gedurende detentie. Prof. dr. Janine Janssen is hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld van de Nationale Politie, bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie aan de Open Universiteit, lector Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool en de Politieacademie, en tevens voorzitter van de redactie van PROCES. Dr. Bart Claes is lector Transmuraal Herstelgericht Werken bij Avans Hogeschool, bestuurder bij het European Forum for Restorative Justice en directeur van CAW Boom Mechelen Lier.

1 J. Reef & P. Nieuwbeerta, 'De persoon van de verdachte vader. Gezinsomstandigheden van Nederlandse verdachte vaders', *Sancties* 2016, 4, p. 201-210.

2 Kinderombudsman, *Zie je mij wel? Kinderen met een ouder in detentie* (rapport Utrecht), 2017.

3 www.expertisecentrumkind.nl.

systematische wijze gedetineerde ouders en hun kinderen ondersteunen.⁴ Kijkend naar lidstaat Nederland blijken deze aanbevelingen vooralsnog beperkt geëffectueerd. Het Bestuurlijk Akkoord (2019) en de nieuwe Wet straffen en beschermen (2021) beschrijven weliswaar het belang van een positief ondersteunend sociaal netwerk ten behoeve van de resocialisatie van de vader, maar vooralsnog heeft dit niet geleid tot het in beeld krijgen van deze groep vaders en hun kinderen. We zijn benieuwd wat we eigenlijk wél weten over deze doelgroep op basis van onderzoeksliteratuur en wat deze kennis mogelijk kan betekenen voor de verdere implementatie van de Europese aanbevelingen.

Dit artikel is een literatuurreview van de wetenschappelijke literatuur over de grootste groep gedetineerde ouders, namelijk de vaders, en hun kinderen. We beschrijven in dit artikel welke (inter)nationale kennis over dit onderwerp voorhanden is, welke kennis ontbreekt en wat dit betekent voor vervolgonderzoek. We sluiten af met een conclusie en een discussie.

2. Methode

In deze paragraaf beschrijven we de werkwijze van onze literatuurreview. We kozen voor een *scoping review*. Een scoping review heeft tot doel om alle literatuur over een bepaald onderwerp in kaart te brengen, dit in tegenstelling tot de systematische review, waarbij een sterk afgebakende onderzoeksvraag leidend is. Een ander verschil is dat met een systematische review studies met een bepaald onderzoeksdesign worden verzameld en op kwaliteit worden beoordeeld.⁵ De systematische review leidt vervolgens tot een overzicht van betrouwbare en valide onderzoeksresultaten, maar omvat vaak slechts een beperkt aantal studies, waardoor de lezer niet over alle informatie over een onderwerp beschikt. De scoping review daarentegen presenteert het volledige wetenschappelijke narratief over een bepaald onderwerp, oordeelt niet over de kwaliteit van de gevonden studies, maar toont zo wel aan welke kennisleemtes er zijn.

We kozen voor de scoping review vanwege de focusbepaling voor vervolgonderzoek. Onze onderzoeksvraag luidt: 'Wat weten we op basis van nationaal en internationaal onderzoek over de factoren die samenhangen met de detentie van vaders en wat betekent dit voor vervolgonderzoek in de Nederlandse context?'

Om de onderzoeksvraag systematisch te beantwoorden gebruikten we het stappenplan voor scoping reviews van Arskey en O'Malley,⁶ dat de volgende vijf iteratieve fasen kent:

- 1 het identificeren van de onderzoeksvraag;
- 2 het identificeren van relevante studies;
- 3 het selecteren van studies;

4 Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents (Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2018 at the 1312th meeting of the Ministers' Deputies).

5 H. Arksey & L. O'Malley, 'Scoping studies: towards a methodological framework', *International journal of social research methodology* 2005, 1, p. 19-32.

6 Idem, p. 6.

- 4 thematische analyse van de resultaten;
- 5 verzamelen, samenvatten en beschrijven van de resultaten.

2.1 *Het identificeren van relevante studies*

We bakenen af dat het gaat om meerderjarige mannen die verblijven/zijn vrijgelaten uit voorlopige hechtenis en/of detentie en vader zijn van minderjarige kinderen. De overige inclusiecriteria zijn: (1) empirische gepubliceerde studies en reviews, (2) Nederlandstalig of Engelstalig, en (3) maximaal twintig jaar oud. De exclusiecriteria zijn: (1) opiniestukken, scripties, interventiebeschrijvingen en ongepubliceerd werk, (2) anderstalige studies, en (3) studies ouder dan twintig jaar. We kiezen enkel voor empirische studies en reviews vanwege onze focusbepaling voor vervolgonderzoek. De keuze om geen anderstalige studies te includeren is tweeledig. Enerzijds is deze keuze ingegeven door methodologische beperkingen (gebrek aan tijd en gebrek aan geld voor vertaalwerk). Anderzijds werd tijdens het iteratieve proces duidelijk dat de kennis en het narratief over de detentie van vaders gedomineerd worden door Engelstalig onderzoek. Het aanpassen van inclusiecriteria op basis van voortschrijdend inzicht is passend bij de scoping review. Studies ouder dan twintig jaar zijn niet geïncludeerd omdat deze vanwege allerlei maatschappelijke, politieke en juridische ontwikkelingen onvoldoende actueel zijn. De dataverzameling vond plaats in mei/juni 2020.

We zochten eerst naar nationale studies en daarna naar internationale studies. Beide zoekprocessen worden achtereenvolgens uitgewerkt in deze paragraaf. Voor het verzamelen van Nederlands onderzoek werkten we met een combinatie van zoektermen zoals gedetineerde vader, gedetineerde ouder, kinderen van gedetineerden, criminele vaders, ouder in de gevangenis, gedetineerde ouders en hun sociale netwerk en synoniemen hiervan. De zoektermen zijn initieel vastgesteld met een informatiespecialist van Avans Hogeschool en gedurende het zoekproces bijgesteld. We zochten in de volgende Nederlandse databanken: Boom juridisch, ArsAequi, Secondant en de Kennisbank Diversiteit en Participatie. Dezelfde zoektermen zijn gebruikt om online bibliotheken en databases van de diverse (kennis)instituten te raadplegen, te weten: het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), de Politieacademie, het Verwey-Joncker Instituut en de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). De volgende Nederlandse vak- en wetenschappelijke tijdschriften zijn handmatig met de vastgestelde zoektermen doorzocht: het Tijdschrift voor Criminologie, Justitiële Verkenningen, PROCES, Sozio, Jeugdbeleid, Pedagogiek en Augeo. Ook is gericht gezocht naar studies van wetenschappers van wie bekend is dat zij publiceren over detentie van vaders. Om geen studies te missen is verder gezocht naar nationale studies gepubliceerd in internationale tijdschriften. Indien er sprake was van een tweetalige publicatie, is enkel de Nederlandse versie geïncludeerd.

De zoektermen zijn door ons vertaald in het Engels en in combinatie met de woorden 'Dutch, Netherlands' gebruikt om te zoeken in de internationale databases Pubmed, Sagejournals, Springerlink, Web of Science, Jstor en Ebsco (psychinfo). Tot slot zijn de bibliografieën van alle geïncludeerde Nederlandse studies door-

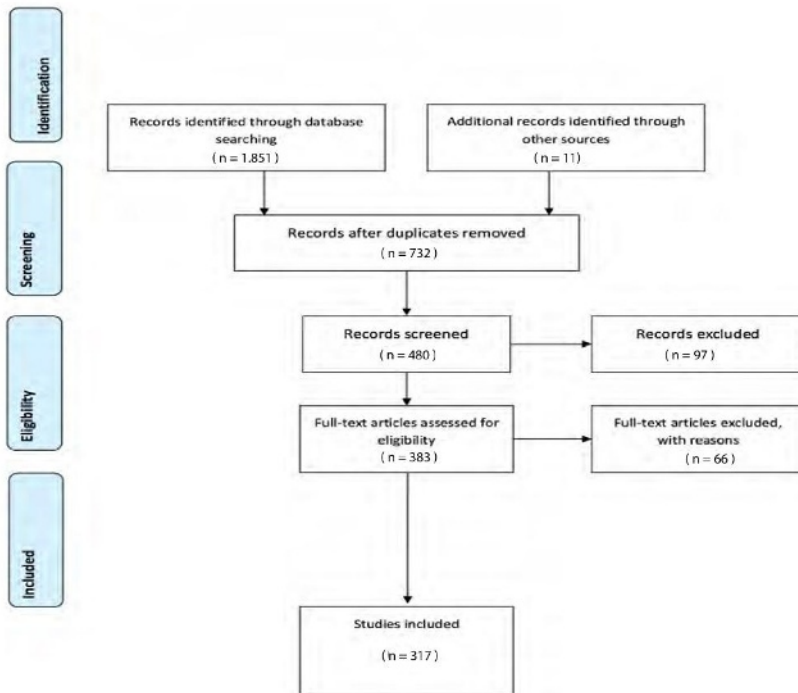
zoekt op relevante studies. Voor het vinden van internationaal relevante studies is gewerkt met een combinatie van zoektermen zoals *incarcerated fathers*, *imprisoned fathers*, *paternal imprisonment*, *children AND/OR family of imprisoned fathers* en diverse synoniemen, en zijn die gebruikt voor het zoeken in de eerdergenoemde internationale databanken. Er is met dezelfde zoektermen handmatig gezocht in de volgende internationale vaktijdschriften: *The Prison Journal*, *Punishment & Society*, *Journal of Prison Education & Reentry* en *European Journal of Criminology*. Ook is gericht gezocht naar werk van internationale wetenschappers van wie bekend is dat zij publiceren over dit onderwerp en er zijn twee boeken met verzameld werk bekeken. Tot slot zijn de bibliografieën van de systematische reviews doorzocht op overig onderzoek tot het punt van saturatie.⁷

2.2 Het selecteren van studies

De initiële opbrengst van de zoektocht betrof N = 1851 studies (stap 3). Conform het stappenplan is ons professionele netwerk bevraagd op relevante studies. Dit leverde in deze fase n = 11 extra studies op. Alle studies zijn vervolgens geplaatst in het softwareprogramma Refworks, waarna handmatig de dubbelingen op basis van auteur/publicatie eruit zijn gehaald en we n = 732 studies overhielden. Van deze studies zijn de titels gelezen en zijn niet-relevante studies (bijvoorbeeld *incarcerated hernia*) verwijderd. Van de resterende n = 480 studies zijn door de hoofdonderzoeker en de informatiespecialist de titel en samenvatting gelezen en is samen beoordeeld of ze voldoen aan de inclusiecriteria. In de laatste selectiefase zijn de overgebleven studies (n = 383) volledig gelezen door de hoofdonderzoeker, omdat enkel het lezen van een samenvatting mogelijk onvoldoende representatief is voor de gehele inhoud van de betreffende studie.⁸ Na deze laatste selectiefase is de opbrengst n = 20 Nederlandse studies en n = 297 internationale studies. Het scoping- en selectieproces van de zoektocht is weergegeven in figuur 1.

7 Idem, p. 6.

8 D. Badger e.a., 'Should all literature reviews be systematic?', *Evaluation and Research in Education* 2000, /3 en 4, p. 220-230.

Figuur 1 *Flowchart scoping review detentie en vaderschap*

Ondanks onze zeer systematische manier van werken plaatsen we diverse kanttekeningen bij de gehanteerde werkwijze. Ten eerste is gebruikgemaakt van brede zoektermen waarmee gezocht is in een groot aantal nationale en internationale databases. Het verklaart het grote aantal dubbelingen (zie figuur 1), die vervolgens allemaal handmatig gescreend zijn. Deze screening en de laatste fase in het selectieproces zijn door één onderzoeker gedaan. Hoewel dit de betrouwbaarheid van de interviewer ten goede komt, is de kans op selectiebias aanwezig.⁹ De samenstelling van onze zoektermen kent een iteratief beloop dat door ons onvoldoende gedocumenteerd is, hetgeen de herhaalbaarheid van onze studie niet ten goede komt. De tweede kanttekening is dat alleen gezocht is naar Engelstalige artikelen, waardoor anderstalige mogelijk relevante studies gemist zijn. Deze keuze is te verantwoorden vanwege de toegenomen bekendheid met de literatuur gaandeweg het proces, maar ook hier speelt selectiebias een rol. Aanvankelijk leek het erop dat we studies gemist hadden na de uitvraag in het professionele netwerk, maar tien van de elf studies betrof ongepubliceerd werk, hetgeen een exclusiecriteria is. De elfde studie betrof vertaald werk van een Nederlandse reeds geïnccludeerde studie. De derde kritische noot is dat we de kwaliteit van de studies met een scoping review

9 H.M. Daudt, C. van Mossel & S.J. Scott, 'Enhancing the scoping study methodology: a large, inter-professional team's experience with Arksey and O'Malley's framework', *BMC medical research methodology* 2013, 1, p. 1-9.

niet beoordelen. Hoewel dit niet bijt met ons doel om alle literatuur over detentie en vaderschap in kaart te brengen, is enige bedachtzaamheid op zijn plaats.

2.3 *Thematische analyse, verzamelen, samenvatten en beschrijven*

In de vierde stap van het scopingproces zijn alle 317 studies gelezen, samengevat en op alfabetische volgorde (eerste auteur) in een Word-document geplaatst. Van alle studies is vermeld: de auteurs, het publicatiejaar, de onderzoeksmethodologie, de onderzoekspopulatie en -locatie, de grootte van de steekproef, het doel van het onderzoek en de belangrijkste resultaten. In de daaropvolgende thematische analyse ontdekten we vier hoofdthema's (zie tabel 1) in het onderzoek naar detentie en vaderschap. Het illustreert de verschillende wetenschappelijke perspectieven over dit onderwerp, die we in deze review verder uitwerken.

Tabel 1 *Thematische analyse vaderdetentie*

-
1	onderzoek naar de persoon van de gedetineerde vader
2	onderzoek naar kinderen van wie vader gedetineerd is
3	onderzoek naar de achterblijvende moeder
4	onderzoek naar de vader-kindrelatie
-

3. Onderzoek naar detentie en vaderschap

De thematische analyse gebruiken we als raamwerk om in deze paragraaf onze bevindingen te beschrijven (stap 5). In paragraaf 3.1 beschrijven we eerst het aantal gevonden studies en de aard van deze studies. In paragraaf 3.2 beschrijven we de inhoudelijke resultaten.

3.1 *Resultaat: aantallen en de aard van de studies*

De geïncludeerde Nederlandse studies ($n = 20$) zijn gepubliceerd tussen 2006 en 2019. De meeste studies zijn zuiver kwantitatief ($n = 12$), richten zich op de intergenerationele overdracht van criminaliteit ($n = 10$) en zijn veelal secundaire analyses van grote datasets. We hebben geen zuiver kwalitatief onderzoek gevonden, maar wel studies met een mixed-methods onderzoeksdesign ($n = 4$). Ook zijn er reviews ($n = 4$) gevonden die zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek beschrijven. In één review is tevens een paragraaf opgenomen over de effecten van vaderdetentie op kinderen waarbij verwezen wordt naar eerder onderzoek *met* kinderen.¹⁰ Het aantal kinderen is echter verwaarloosbaar ($n < 6$) en bovendien voldoen deze studies niet aan onze inclusiecriteria. Overall, in slechts 2 studies staat het vaderschap centraal. Dit betekent dat de huidige Nederlandse kennis beperkt is en gebaseerd is op onderzoek *over* kinderen. Risicofactoren blijken centraal te staan in het Nederlandse onderzoek.

10 A.J.E. Dirkzwager, P. Nieuwbeerta & J.P.S. Fiselier, 'Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen: Een literatuurstudie, *Tijdschrift voor Criminologie* 2009, 1, p. 21-41.

De geïncludeerde internationale studies (n = 297) zijn overwegend na 2010 gepubliceerd, met een aanzienlijke toename na 2016. Slechts n = 41 studies zijn gepubliceerd tussen 2000 en 2010. Kijken we naar deze studies in termen van geografische locatie, dan zien we dat het dominante onderzoek zich concentreert in Angelsaksische landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, Australië en de Verenigde Staten. Het veelvoud aan Amerikaans onderzoek is niet verwonderlijk, aangezien men daar sinds de jaren zeventig geconfronteerd wordt met een enorme toename van het aantal gedetineerden (massa-incarceratie).¹¹ Het maakt dat in de VS de gevangenispopulatie sindsdien explosief gegroeid is en er jaarlijks miljoenen kinderen een ouder in detentie hebben. Internationaal gezien is kwantitatief onderzoek (n = 199) ten opzichte van kwalitatief onderzoek (n = 50) in de meerderheid. Binnen het spectrum van kwantitatief onderzoek zien we regelmatig secundaire analyses van vrij toegankelijke datasets, zoals de Fragile Families Study (n = 31) en de ADD-Health (n = 16). De studies met een mixed-methods onderzoeksdesign (n = 17) zijn in de minderheid. We zien diverse reviews (n = 28) en ook enkele theoretische studies (n = 3). Internationaal is er onderzoek beschikbaar waarin kinderen als respondent (n = 25) zijn betrokken, maar vaak in kleine aantallen. Internationaal onderzoek richt zich ook overwegend op de risicofactoren, hoewel er wel enig onderzoek naar beschermende factoren (n = 3) beschikbaar is.¹²

3.2 Resultaat: inhoudelijke analyse van de vier hoofdthema's

Onze thematische analyse leidt tot een raamwerk met vier hoofdthema's in het onderzoek naar detentie en vaderschap (zie tabel 1). Dit raamwerk gebruiken we om per hoofdthema een overzicht te geven van de belangrijkste bevindingen, met daarachter tussen haakjes voorbeelden van de gevolgen.¹³ Vanwege het grote aantal geïncludeerde studies is het niet mogelijk deze allemaal te verwerken in de lopende tekst. We verwijzen voor de leesbaarheid zo veel mogelijk naar recente studies. Een volledige bronnenlijst vindt u op onze website.¹⁴

- *De persoon van de gedetineerde vader*

Het eerste thema betreft het onderzoek naar de persoon van de gedetineerde vader, die in het internationale onderzoek vaak Afro-Amerikaans is. We zien grofweg een tweedeling in onderzoek naar de oorzaken óf naar de gevolgen van de detentie voor de vader zelf.¹⁵ Onderzoek naar de oorzaken van de detentie beschrijft veelal de volgende factoren: (1) jeugdtrauma's, waaronder detentie van hún vader inclus

11 B. Pettit & C. Gutierrez, 'Mass incarceration and racial inequality', *American Journal of Economics and Sociology* 2018, 3/4, p. 1153-1182, doi:10.1111/ajes.12241.

12 J. Zhang & C. Flynn, 'University students/graduates who have experienced parental incarceration: A qualitative exploratory study of protective processes', *Qualitative Social Work* 2020, 5/6, p. 882-900.

13 Hierbij gaat het om de belangrijkste of meest voorkomende voorbeelden uit het literatuuronderzoek.

14 www.avans.nl/onderzoek/projecten/detail/gedetineerde-vaders-en-hun-kinderen.

15 B. Travis, S. Western & S. Redburn (red.), *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences*, Washington, DC: The National Academies Press 2014.

huiselijk geweld,¹⁶ (2) het ontbreken van een rolmodel als vader, (3) verslaving,¹⁷ (4) psychiatrie en (5) slechte economische omstandigheden. In het onderzoek naar de gevolgen van detentie voor vaders vinden we specifiek: (1) sociale gevolgen¹⁸ (verlies van sociale steun, verlies van de partnerrelatie en verlies van het contact met kinderen, aanpassingsproblemen in detentie), (2) psychische gevolgen¹⁹ (missen van kinderen, depressie/angst, boosheid en bezorgdheid), en (3) veranderingen in de vaderrol²⁰ (verlies van vaderidentiteit, afname van sociale en financiële steunmogelijkheden aan het kind). Er is ook wetenschappelijke aandacht voor detentiefactoren (delictgeschiedenis, detentieduur, detentieregime, detentielocatie) in relatie tot het opnemen van de vaderrol.²¹ Gedetineerde vaders vinden het vaak lastig om hun vaderidentiteit vorm te geven binnen de gevangeniscontext. Overtuigingen en verwachtingen van de vader en van zijn sociale omgeving spelen hierin een rol.²² Het hebben van kinderen is een belangrijke factor in het stoppen met criminaliteit (*desistance from crime*).²³ Wat gedetineerde vaders gemeen hebben, is dat er vaak meerdere van de genoemde persoonlijke problemen spelen.²⁴ Uit Nederlands onderzoek (Prison Project) blijkt dat voorlopig gehechte vaders in vergelijking met niet-vaders over het algemeen ouder en hoger opgeleid zijn, vaker een stabiele relatie hebben, minder vaak veroordeeld zijn voor geweldsdelicten, minder agressief gedrag vertonen, maar vaker zijn veroordeeld voor drugsdelicten.²⁵ Deze vaders rapporteren minder vaak aanpassingsproblemen en ervaren andere deprivaties dan niet-vaders. Het missen van de kinderen hangt samen met depressie en gevoelens van angst. Hoe sterker vaders hun kinderen missen direct na binnenkomst, hoe hoger de depressieve klachten en gevoelens van angst drie

- 16 J.L. Will, A.B. Loper & S.L. Jackson, 'Second-Generation Prisoners and the Transmission of Domestic Violence', *Journal of Interpersonal Violence* 2016, 1, p. 100-121.
- 17 S. Wakefield & K. Powell, 'Distinguishing petty offenders from serious criminals in the estimation of family life effects', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 2016, 1, p. 195-212, doi:10.1177/0002716216633078.
- 18 W. Justin Dyer, J.H. Pleck & B.A. McBride, 'Imprisoned fathers and their family relationships: A 40-Year review from a Multi-Theory view', *Journal of Family Theory & Review* 2012, 1, p. 20-47, doi:10.1111/j.1756-2589.2011.00111.x.
- 19 C.B. Lee e.a., 'Incarcerated fathers and parenting: Importance of the relationship with their children', *Social work in public health* 2012, 1/2, p. 165-186.
- 20 T.S. Bartlett & A. Eriksson, 'How fathers construct and perform masculinity in a liminal prison space', *Punishment & Society-International Journal of Penology* 2019, 3, p. 275-294, doi:10.1177/1462474518757092.
- 21 D. Moran e.a., "'Daddy is a difficult word for me to hear": Carceral geographies of parenting and the prison visiting room as a contested space of situated fathering', *Children's Geographies* 2017, 1, p. 107-121, doi:10.1080/14733285.2016.1193592.
- 22 W.H. Chui, 'Voices of the incarcerated father: Struggling to live up to fatherhood', *Criminology & Criminal Justice* 2016, 1, p. 60-79, doi:10.1177/1748895815590201.
- 23 M. Schinkel, 'Rethinking turning points: Trajectories of parenthood and desistance', *Journal of Developmental and Life-Course Criminology* 2019, 3, p. 366-386, doi:10.1007/s40865-019-00121-8.
- 24 C. Fowler e.a., 'Becoming a "better" father: Supporting the needs of incarcerated fathers', *Prison Journal* 2017, 6, p. 692-712, doi:10.1177/0032885517734495.
- 25 J. Reef & A. Dirkzwager, 'Experienced severity of imprisonment among fathers and non-fathers', *Journal of Child and Family Studies* 2019, p. 1-10, doi:10.1007/s10826-019-01670-8.

maanden later. Van de voorlopig gehechte vaders uit dit onderzoek had 59% van hen voorafgaand aan de detentie dagelijks contact met hun kinderen.²⁶

• *Kinderen van wie vader gedetineerd is*

Daar waar vaders gedetineerd zijn, is het evident dat er kinderen betrokken zijn. Dit is het tweede thema dat we onderscheiden. Dit onderzoek richt zich overwegend op de mogelijke negatieve gevolgen voor de kinderen. Denk aan gevolgen op: (1) de cognitieve ontwikkeling²⁷ (slechtere schoolprestaties, spijbelen en schooluitval, leerproblemen en in het bijzonder een lage taalvaardigheid), (2) de emotionele ontwikkeling²⁸ (depressie, angst, slaapproblemen, rouw, traumaklachten), (3) gedragsproblemen²⁹ (antisociaal gedrag, crimineel gedrag, omgang verkeerde vrienden, (seksueel) risicovol gedrag), (4) de lichamelijke gezondheid³⁰ (slechte gezondheid, verslaving, vroegtijdig overlijden), en (5) het sociaal functioneren³¹ (schaamte, sociale uitsluiting en vermijding, zelfstigma, instabiele woonomgeving). Onderzoek laat wisselende resultaten zien voor de causaliteit tussen de detentie van vaders en de negatieve gevolgen voor hun kinderen. Een groot aantal problemen bestaat al vóór de vaderdetentie.³²

Uit het onderzoek van het Prison Project blijkt dat kinderen van preventief gehechte vaders, in vergelijking met kinderen uit de algemene bevolking, vaker leerproblemen hebben, vaker doubleren en vaker speciaal onderwijs volgen. Tevens kampen ze vaker dan gemiddeld met fysieke klachten en aandachtsproblemen, en vertonen ze frequenter regelovertredend gedrag. Deze problemen zijn al aanwezig vóór de detentie van de vader. In de zes maanden voorafgaand aan de voorlopige hechtenis had 16% van de gezinnen contact met jeugdzorg. Onderzoek van TNO toont aan dat ouderdetentie één van de vijf ingrijpende jeugdervaringen is en vaak samenhangt met meerdere ingrijpende jeugdervaringen.³³ De kans dat bestaande problemen verergeren door de detentie is aannemelijk vanwege de cumulatie van problemen.

26 Reef & Nieuwbeerta 2016, p. 201-210.

27 C. Wildeman, A.W. Goldman & K. Turney, 'Parental incarceration and child health in the united states', *Epidemiologic Reviews* 2018, 1, p. 146-156, doi:10.1093/epirev/mxx013.

28 L. Davis & R.J. Shlafer, 'Mental health of adolescents with currently and formerly incarcerated parents', *Journal of Adolescence* 2017, p. 120-134, doi:10.1016/j.jad.2017.03.013 (p ii).

29 E.L. Ruhland e.a., 'Externalizing behavior among youth with a current or formerly incarcerated parent', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2020, 1, p. 3-21, doi:10.1177/0306624X19855317.

30 C. Wildeman e.a., 'Parental incarceration and child mortality in Denmark', *American Journal of Public Health* 2014, 3, p. 428-433, doi:10.2105/AJPH.2013.301590.

31 V. Saunders, 'What does your dad do for a living? Children of prisoners and their experiences of stigma', *Children and Youth Services Review* 2018, p. 21-27, doi:10.1016/j.chidyouth.2018.05.012.

32 K. Turney, 'Adverse childhood experiences among children of incarcerated parents', *Children and Youth Services Review* 2018, p. 218-225, doi:10.1016/j.chidyouth.2018.04.033.

33 R. Vink, e.a. *Ik heb al veel meegemaakt: Ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs*, Den Haag: TNO 2016.

- *De achterblijvende moeder*

Het sociale netwerk van gedetineerde vaders is het derde thema, waarbij de achterblijvende moeder centraal blijkt te staan in dit onderzoek. De achterblijvende moeder wordt óf beschreven als 'gatekeeper' van het contact tussen de kinderen en hun gedetineerde vader,³⁴ óf als slachtoffer van detentie. In het laatste geval wordt gesproken over 'secondary prisonisation'.³⁵ De mogelijke gevolgen voor de achterblijvende moeder zijn:³⁶ (1) emotionele gevolgen (depressies, schaamte, (zelf)stigma en sociale vermijding, stress), (2) financiële gevolgen³⁷ (verlies van inkomen, armoede, wooninstabiliteit), (3) opvoedproblemen (verwaarlozing, afname opvoedkwaliteit), en (4) relatieproblemen (verhoogde kans op echtscheiding, verlies van sociale steun).³⁸ Internationaal onderzoek toont aan dat ook deze problemen, waaronder geweld in de afhankelijkheidsrelatie, vaak al vóór de detentie bestaan.³⁹

- *De vader-kindrelatie*

Het vierde thema betreft onderzoek naar de vader-kindrelatie. Dit onderzoek richt zich op de band tussen gedetineerde vaders en hun kinderen en focust vooral op diverse vormen van contact (bezoek, bellen, briefpost) en factoren die het contact bevorderen⁴⁰ (samenwonend vóór detentie, goede partnerrelatie, kindvriendelijke bezoekmogelijkheden) óf belemmeren⁴¹ (afstand, geld, persoonlijke problematiek vader). Daarnaast is er onderzoek dat ingaat op hoe de vader-kindrelatie door alle betrokkenen wordt beleefd.⁴² Hoewel contact een voorwaarde is voor een hoge kwaliteit van de vader-kindrelatie,⁴³ is het bestuderen van de vader-kindrelatie als dynamisch en psychologisch construct tijdens de detentie zeldzaam. We vonden één internationale studie. Dit onderzoek toont aan dat de vader-kindrelatie gekenmerkt wordt door de afwezigheid van belangrijke bevorderende én belemmerende

- 34 M. Tasca, 'The gatekeepers of contact: Child-caregiver dyads and parental prison visitation', *Criminal Justice and Behavior* 2016, 6, p. 739-758, doi:10.1177/0093854815613528.
- 35 M.L. Comfort, 'In the tube at San Quentin: The "secondary prisonization" of women visiting inmates', *Journal of Contemporary Ethnography* 2003, 1, p. 77-107.
- 36 S.D. Phillips & T. Gates, 'A conceptual framework for understanding the stigmatization of children of incarcerated parents', *Journal of Child and Family Studies* 2011, 3, p. 286-294, doi:10.1007/s10826-010-9391-6.
- 37 K. Turney, J. Schnittker & C. Wildeman, 'Those they leave behind: Paternal incarceration and maternal instrumental support', *Journal of Marriage and Family* 2012, 5, p. 1149-1165, doi:10.1111/j.1741-3737.2012.00998.x.
- 38 K. Turney, 'Liminal men: Incarceration and relationship dissolution', *Social Problems* 2015, 4, p. 499-528, doi:10.1093/socpro/spv015.
- 39 Tasca, 2016.
- 40 B.O. Burraston & J.M. Eddy, 'The moderating effect of living with a child before incarceration on postrelease outcomes related to a prison-based parent management training program', *Smith College Studies in Social Work* 2017, 1, p. 94-111, doi:10.1080/00377317.2017.1248634.
- 41 C. Swanson e.a., 'Incarcerated fathers and their children: Perceptions of barriers to their relationships', *Prison Journal* 2013, 4, p. 453-474, doi:10.1177/0032885513501024.
- 42 T. McKay e.a., 'Family life before and during incarceration', *Journal of Offender Rehabilitation* 2018, 2, p. 96-114.
- 43 V. King & J.M. Sobolewski, 'Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being', *Journal of Marriage and Family* 2006, p. 537-557, doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00274.x.

processen voor de ontwikkeling van het kind én de vader.⁴⁴ De frequentie, tijdsduur en intensiteit van het contact tussen de gedetineerde vader en zijn kind in de detentiecontext blijken vaak van onvoldoende kwaliteit.

4. Conclusie en discussie

De brede onderzoeksvraag voor deze review luidde: ‘Wat weten we op basis van nationaal en internationaal onderzoek over de factoren die samenhangen met detentie en vaderschap en wat betekent dit voor vervolgonderzoek in de Nederlandse context?’

Ten eerste zien we dat Nederlands onderzoek (n = 20) over dit onderwerp nog in de kinderschoenen staat. Het aantal Nederlandse studies dat expliciet ingaat op het vaderschap van gedetineerde mannen (n = 2) is gering. Een mogelijke verklaring is dat onderzoekers, politici en beleidsmakers over het algemeen weinig urgentie voelen voor het doen van onderzoek naar dit onderwerp. Feit is dat gedetineerde vaders en hun kinderen administratief (geen registratie; zie inleiding) en daardoor maatschappelijk vaak onzichtbaar zijn.⁴⁵ Onderzoek dat wel beschikbaar is, is bovendien onderling niet altijd goed vergelijkbaar. We onderscheiden immers vier verschillende hoofdthema's. Ook verschillen in de methodologie en de stipulatieve betekenis van begrippen maken onderzoek onderling minder goed vergelijkbaar. Hoewel het verleidelijk is om internationale kennis te generaliseren naar de Nederlandse situatie, moeten we daar zeer kritisch op zijn. Naast het feit dat het dominante onderzoek vooral Afro-Amerikaanse gezinnen betreft, zijn er ook aanwijsbare verschillen in bijvoorbeeld geografie (afstand gezin-gevangenis), het strafrechtstelsel, de zwaarte van de straffen en de privatisering van enkele gevangenissen. Ook verschillen in het sociale zorgstelsel en maatschappelijke en politieke overtuigingen maken dat de detentie altijd in een bepaalde context plaatsvindt die mogelijk verschillend is van de Nederlandse context. We adviseren daarom meer onderzoek naar detentie en vaderschap in de Nederlandse context.

Ten tweede focust het beschikbare onderzoek zich vooral op de mogelijke risico's van de detentie voor alle betrokkenen. Een mogelijke verklaring voor het gebrek aan onderzoek naar beschermende factoren is dat ons denken over kwetsbare gezinnen al jaren gebaseerd is op het medische model, dat van oudsher gericht is op het opsporen van problemen in deze gezinnen door (jeugdzorg)instanties.⁴⁶ We weten daardoor niet met welke gedetineerde vaders, hun kinderen c.q. gezinnen het wel goed gaat en waarom dat zo is. Deze kennis is minstens zo relevant, omdat beschermende factoren als buffer kunnen werken voor problemen. Mogelijk zijn door onze selectiebias studies naar deze factoren gemist. Echter, de hoeveelheid

44 S. Dennison, H. Smallbone & S. Occhipinti, 'Understanding How Incarceration Challenges Proximal Processes in Father-Child Relationships: Perspectives of Imprisoned Fathers', *Journal of Developmental and Life-Course Criminology* 2017, 1, p. 15-38.

45 J. Murray, 'The cycle of punishment: Social exclusion of prisoners and their children', *Criminology & Criminal Justice* 2007, 1, p. 55-81, doi:10.1177/1748895807072476.

46 M. de Winter e.a., *Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg*, Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2012.

verzameld werk is zodanig groot dat we met zekerheid kunnen zeggen dat er vooral aandacht is voor de risicofactoren. Vervolgonderzoek waarbij ook aandacht is voor protectieve factoren is nodig.

Ten derde blijkt dat het onderzoek vooral *over* kinderen gaat. Hoewel er internationaal wel onderzoek voorhanden is met kinderen als respondent, zijn deze studies in de minderheid. Het is methodologisch en ethisch weliswaar begrijpelijk dat onderzoekers de kinderen niet of beperkt als respondent betrekken, maar dit betekent dat de informatie over kinderen meestal afkomstig is van derden. Het roept de vraag op of de resultaten over kinderen valide zijn. Onzes inziens is het noodzakelijk om in vervolgonderzoek kinderen van wie de vader gedetineerd is, actief te betrekken. Voor de Nederlandse situatie zou dit zelfs voor het eerst zijn.

Ten vierde is de verhouding tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek ongelijk verdeeld. Dit is in de empirie niet ongebruikelijk, daar kwantitatief onderzoek vaak minder tijd en geld kost. Echter, kwalitatief onderzoek kent een grote meerwaarde bij het bestuderen van personen, hun onderlinge relaties en de betekenis die betrokkenen aan hun situatie geven. Het biedt de mogelijkheid om kwantitatieve resultaten te duiden, juist bij zo'n complexe omstandigheid als de detentie van vaders. Onze aanbeveling is om in vervolgonderzoek ook aandacht te hebben voor kwalitatieve onderzoeksmethoden met oog voor wat past bij gedetineerde vaders en hun kinderen.

Ten vijfde constateren we dat het meeste onderzoek zich richt op óf de vader, óf het kind óf de achterblijvende moeder en soms op de vader-kindrelatie. Het is aan te bevelen om in vervolgonderzoek minimaal de vader en zijn kind (dyade) in één onderzoek te betrekken, waarbij ook oog is voor de rol van de achterblijvende moeder. Ook andere (in)directe factoren die mediëren en/of modereren (bijvoorbeeld maatschappelijke overtuigingen, nieuwe wet- en regelgeving, de sociale context en de detentiecontext) moeten in onderlinge samenhang gezien worden om dit complexe fenomeen te begrijpen.

Tot slot merken we op dat vorenstaande conclusies en aanbevelingen gebaseerd zijn op een scoping review en niet op een systematische review. Het betekent dat we de geïncludeerde studies niet op kwaliteit beoordeeld hebben. Hoewel we de kritiekpunten op ons werkproces erkennen, biedt onze scoping review een unieke inkijk in het wetenschappelijke narratief over detentie en vaderschap. Dit narratief kleurt niet alleen onze kennis, maar ook de praktijk, het beleid en de politiek. Het gebrek aan Nederland onderzoek over dit thema verklaard mogelijk waarom de Europese aanbevelingen nog onvoldoende geïmplementeerd zijn. We kunnen niet, zoals bedoeld, met onze review met zekerheid vaststellen welke kennisleemtes er zijn. Daarvoor is een systematische review de aangewezen methode. Wel bepaalden we op basis van onze scoping review de focus voor vervolgonderzoek naar detentie en vaderschap in de Nederlandse context.⁴⁷

47 Zie www.avans.nl/onderzoek/projecten/detail/gedetineerde-vaders-en-hun-kinderen.